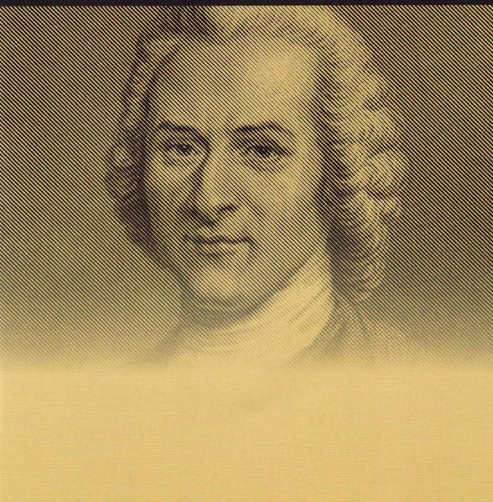

JEAN-JACQUES
ROUSSEAU

O pôvode a príčinách
nerovnosti medzi ľuďmi

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Edícia svetových mysliteľov

Translation © Vladimíra Komorovská 2010

Prologue © Vladimíra Komorovská 2010

Cover design © Dušan Babjak 2010

Slovak edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r. o.,
Bratislava

e-mail: vsst@stonline.sk

<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry SR

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, spol. s r. o.

Jean-Jacques Rousseau: O pôvode a príčinách nerovnosti medzi ľuďmi
Z francúzskeho originálu *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité
parmi les hommes*, ktorý vyšiel v nakladateľstve Librairie de la Bibliothèque
Nationale Paris v roku 1872,
preložila a predslov napísala Vladimíra Komorovská

Zodpovedná redaktorka Viera Švenková
Obálka Dušan Babjak
Sadzba a tlač ETERNA Press, s. r. o.
Prvé slovenské vydanie
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-429-4

JEAN-JACQUES ROUSSEAU
O PÔVODE A PRÍČINÁCH NEROVNOSTI
MEDZI ĽUĎMI

JEAN-JACQUES
ROUSSEAU

O pôvode a príčinách
nerovnosti medzi ľuďmi

Z francúzštiny preložila
VLADIMÍRA KOMOROVSKÁ

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Život medzi spoločnosťou a ústraním

Jean-Jacques Rousseau sa narodil 28. júna 1712 v Ženeve. Jeho matka Suzanne Bernardová, pastorova dcéra, skonala pri pôrode. Spočiatku ho vychovával otec Isaac Rousseau, ženevský hodinár, ktorý s ním čítal romány i Plutarchove *Životopisy slávnych Grékov a Rimanov*; ako sedemročný chlapec prečítal celú rodinnú knižnicu. Keď otca po konflikte s istým francúzskym dôstojníkom vyhostili zo Ženevy, zveril Jeana Jacqua ako desaťročného na výchovu vzdelanému pastorovi Lambercierovi na vidiek, kde obklopený nádhernou prírodou medzi prostými vidiečanmi prežil vari najšťastnejšie obdobie svojho detstva. Nikdy nebol žiakom nijakej verejnej školy. Každodenná jednotvárnosť, ktorú zakúsil ako učen u večne nespokojného pisára a vzápätí u neotesaného a bezohľadného rytca, v ňom vzbudila odpor k prostrediu, v nedeľu rád unikal do sveta prírody, neraz sa utiahol do samoty, kde si čítal alebo rojčil, kým ho nepredvídané okolnosti v marci 1728 ako šestnásťročného neprinútili opustiť Ženevu.

Na potulkách sa Rousseau stretol s katolíckym farárom Pontverrom, ktorý sa ho usiloval „obrátiť na pravú vieru“ a poslal do Annecy s odporúčajúcim listom k Louise Eleonore de Warens. Pôvabná, o dvanásť rokov staršia madame de Warens naňho urobila nezabudnuteľný dojem, zapísala ho do hudobnej školy pri chráme v Annecy, kde sa oboznámil s umením harmónie, teórie i kompozície a snažil sa preniknúť do tajov hudby. Zakrátko odišiel do kláštora v Turíne, kde sa mala zavŕšiť jeho prevýchova na rímskokatolícku vieru. Istý čas sa potuloval po francúzskom vidieku, materiálne ťažkosti ho však prinútili prijať prácu pisára u grófkы de Vercellis. Po návrate do Annecy sa opäť stretol s madame de Warens, študoval v katolíckom seminári a spieval v kostole na chóre. Neskôr absolvoval ďalšie cesty a po rozmanitých dobrodružstvách sa v roku 1736 usadil v Charmettes pri bráne Chambéry s madame de Warens, s kto-

rou žil priam v dokonalej zhode; veľa čítal a dopĺňal si vzdelanie. Pôsobil aj ako vychovávateľ u Mablyovcov v Lyone, kým naposledy nepobudol u madame de Warens a na prahu tridsiatky v roku 1741 sa neobjavil v Paríži.

Na pôde parížskej Akadémie vied vystúpil s *Rozpravou o modernej hudbe* (Dissertation sur la musique moderne), v ktorej navrhoval nové hudobné značky, no napokon ju odmietli oficiálne prijať, hoci vyvolala obdiv. V Paríži nadviazal kontakt s umelcami, spisovateľmi a vedcami, najmä s Diderotom a d'Alembertom, ktorí v tom čase pripravovali do tlače Veľký náučný slovník – Encyklopédiu. Priateľ abbé Castel ho v roku 1743 odporučil na miesto tajomníka francúzskeho veľvyslanca v Benátkach, ale v šľachtických službách dlho neostal. Po návrate do Paríža skomponoval operu *Galantné múzy* (Les Muses Galantes), ktorú sa mu vďaka kardinálovi de Richelieu podarilo uviesť v parížskej Opere. V tom čase sa zoznámil s práčkou Thérèse Le Vasseurovou, ktorá sa stala jeho celoživotnou družkou. Keď mu v roku 1746 porodila dieťa, umiestnil ho aj s nasledujúcimi štyrmi potomkami do štátneho nálezinca. Po dobrodružnej mladosti nastal v Rousseauovom živote osudový zvrat. K prvému spisu *Rozprava o vedách a umeniach* (Discours sur les sciences et les arts) ho podnietila otázka dijonskej Akadémie, ktorú si náhodou všimol v denníku *Mercure*. Spomínaným dielom, v ktorom jasne a širšie formuluje svoje filozofické závery, čo rozpútali búrlivú diskusiu, si v roku 1750, teda vo veku tridsaťosem rokov získal meno vo francúzskej spoločnosti.

Jean-Jacques Rousseau sa pustil do realizácie tzv. morálnej reformy; na ceste k pokroku sa odvrátil nielen od vtedajšej spoločnosti predrevolučnej buržoázie, no aj od vied i umení, čo človeku zakladajú putá a potláčajú v ňom pocit slobody. Svoj postoj podrobnejšie vysvetlil v roku 1752 v predslove k divadelnej komédii *Narcis*. Vo filozofickom diele *Rozprava o pôvode a príčinách nerovnosti medzi ľuďmi* (Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes) rozviedol teoretické základy svojej reformy, pokúšal sa v sebe vzkriesiť pri-

rodzenosť a rozhodol sa žiť v súlade s prírodou, v ktorej videl zdroj ľudského šťastia a spokojnosti. Skôr než sa utiahol na vidiek, navzdory priateľstvu s vtedajšími pokrokovými mysliteľmi a prívržencami zo šľachtických kruhov, vrátil sa do republikánskej Ženevy a konvertoval na kalvínsku vieru, aby nestraťil ženevské občianstvo. V apríli 1756 prijal pozvanie madame d'Épinay a odsťahoval sa do domčeka zodpovedajúceho jeho ideálnym predstavám, do Pustovne (l'Ermitage) vedľa jej zámku Chevrettes pri Montmorency, kde sa ako štyridsaťpäťročný zamiloval do jej neprístupnej švagrinej madame d'Houdedot. Po definitívnej roztržke s madame d'Épinay sa vyostрили aj jeho rozpory s parížskymi encyklopedistami. V kritickej situácii mu ponúkol pohostinstvo gróf de Luxembourg; Rousseau teda istý čas pobudol v Montmorency v jeho dome uprostred záhrady, kde napísal tri veľké diela – ľubostný román v listoch *Júlia alebo Nová Heloisa* (Julie ou la Nouvelle Héloïse, 1761), pedagogický román *Emil alebo O výchove* (Émile ou De l'Éducation) a filozofický spis *O spoločenskej zmluve alebo Zásady štátneho práva* (Du Contrat social ou Principes du droit politique), ktoré vyšli v roku 1762. *Nová Heloisa*, ktorá sa stala obľúbeným titulom v meštianskych i šľachtických salónoch, ho preslávila, kým *Emila*, v ktorom zaútočil na cirkevnú, najmä jezuitskú výchovu, parížsky parlament zavrhol a vydal naňho zatykač.

Po desiatich rokoch usilovnej práce musel Rousseau opustiť Francúzsko a v júni 1762 sa rozhodol vrátiť do rodného Švajčiarska; zamýšľal sa usadiť na území bernského kantonu v Yverdune. Medzitým však ženevská rada zmenila postoj k päťdesiatročnému autorovi, pod tlakom protestantských pastorov ho verejne odsúdila a spálila knihu *Emil*. Prenasledovaný Rousseau sa utiahol do Môtiers v grófstve Neuchâtel, kde mu madame Boy de la Tour dala k dispozícii svoj dom. V tom období vydal parížsky arcibiskup Christophe de Beaumont pastiersky list proti *Emilovi*. Rousseau naň odpovedal otvoreným listom, v ktorom sa zasadil za náboženskú slobodu a proti cirkevnému dogmatizmu. Rada mesta Ženeva vydala spis generálneho prokurátora, ostro útočiaci na autora *Emila* a na jeho názory

v spise *O spoločenskej zmluve*, na ktorý zareagoval *Listami z hôr* (Lettres écrites de la montagne) proti ženevským pastorom. Odchod neuchâtelského guvernéra lorda Keitha a štvavý postoj miestneho duchovenstva ho znovu prinútili putovať z miesta na miesto. V Strasbourgu sa zoznámil s anglickým filozofom Davidom Humom, ktorý ho pozval do Anglicka. Začiatkom roku 1766 sa teda usadil v Staffordskom grófstve, odkiaľ sa v máji 1767 po roztržke s Humom, ktorého obvinil zo spoluúčasti na komplete, čo proti nemu zosnovali, vrátil do Francúzska. Začal pracovať na svojich pamätiach, čo vyšli pod názvom *Vyznania* (Confessions), bez ohľadu na stále sa zhoršujúcu paranoju, ktorou začal trpieť už v Anglicku; neskôr odišiel do Lyonu, v roku 1768 sa ako päťdesiatšesťročný oženil v Bourgoine s Thérèse Le Vasseurovou.

Posledné roky 1770 – 1778 strávil v Paríži v relatívnom pokoji. V roku 1771 napísal *Úvahu o poľskej ústave* (Considérations sur le gouvernement de Pologne), ktorú zredigoval na žiadosť grófa Wielhorského, a *Listy o korzickom zákonodárstve* (Lettres sur la législation de la Corse). Rukopis *Dialógy, Rousseau sudcom Jeana-Jacqua* (Les Dialogues, Rousseau juge de Jean-Jacques) položil na hlavný oltár v Notre-Dame. Okolo roku 1776 začal písať dielo, ktorým hodlal zavŕšiť sériu autobiografických prác *Potulky snívajúceho samotára* (Les rêveries d'un promeneur solitaire), no nepodarilo sa mu ho dokončiť. V máji 1778 sa utiahol na panstvo markíza Girardina v Ermenonville, kde druhého júla 1778 náhle dodýchal vo veku šesťdesiatšesť rokov.

Jean-Jacques Rousseau sa dostal do povedomia širšej verejnosti po búrlivej polemike, ktorú vyvolal už prvým spisom *Rozprava o vedách a umeniach*. Vznikol na podnet dijonskej Akadémie, ktorá vypísala súťaž o najlepšiu prácu na tému „*Prispel pokrok vied a umení ku skaze alebo k očiste morálky?*“ a naozaj mu udelila prvú cenu, hoci na danú otázku odpovedal záporne. Rovnako sa odhodlal pripraviť originálnu prácu aj na ďalšiu tému „*V čom spočíva pôvod nerovnosti medzi ľuďmi? A pripúšťajú ju prírodné zákony?*“, najmä keď sa nad ňou už dlhšie zamýšľal, medziiným aj v novembri 1753 v lone lesa Saint-Ger-

main. Nepredpokladal, že ju porota ocení, lebo ako sám napísal vo *Vyznaniach*, „výtvorom tohto druhu sa neudeľujú akademické ceny“. Venoval ju širokej verejnosti, „ľudskému rodu“, vyšla v apríli 1755 v Amsterdame zásluhou jeho priateľa kníhkupca Marca Michela Reya, ktorý ju uviedol aj na parížsky knižný trh.

V *Rozprave o vedách a umeniach* zdôraznil, že „morálka všetkých národov upadá úmerne s rastúcim záujmom o štúdium literatúry“ a cnosť ustupuje pred samolúbosťou; horlil proti mravnému úpadku a zároveň sa usiloval odhaliť jeho príčiny akcentujúc, že touto nerestou trpí najmä človek, čo sa nevie ovládať. V ľudskej prirodzenosti sa skrýva dobro; zlo priamo vyviera z nerovnosti, do človeka ho zasiala spoločnosť.

Rousseauova kritika morálneho úpadku nadobudla v *Rozprave o pôvode a príčinách nerovnosti medzi ľuďmi* politický ráz, lebo „kto by chcel oddeliť morálku od politiky, nikdy nepochopí ani jedno, ani druhé“. V roku 1743, keď pracoval na francúzskej ambasáde v Benátkach, musel vziať na vedomie, že „všetko je úzko späté s politikou“, a pustil sa do spisu *Politické inštitúcie* (*Les Institutions politiques*). Okrem diel klasikov študoval filozofické spisy Platóna, Aristotela, Machiavelliho, Spinozu a Montesquieua, podrobne sa oboznámil s traktátmi stúpencom prirodzenoprávneho učenia, najmä holandského právnika Huga Grotia (Huigha de Groot), autora známeho spisu *O práve vojnovom a mierovom* (*De Iure belli ac Pacis libri*), i nemeckého historika a právnika Samuela von Pufendorf, autora *O práve prirodzenom a ľudskom* (*De Iure Naturae et Gentium libri*), na ktorých sa často odvoláva v *Rozprave o pôvode a príčinách nerovnosti medzi ľuďmi*. Spomínané traktáty, ktoré vyvracajú teóriu Božieho zákona, preložil v liberálnejšom zmysle francúzsky protestant Jean Barbeyrac, kým ženevský právnik Jean-Jacques Burlamaqui spopularizoval doktrínu prirodzeného práva. Rousseau sa s rastúcim záujmom utiekal k dielu anglického materialistického filozofa Thomasa Hobbesa, ktorý vychádzal z hypotézy prirodzeného stavu, prirodzeného práva a prirodzeného zákona (rozpravy *O telese*, *O človeku*, *O občani*) a obha-

joval absolútnu moc; za najlepšiu štátnu formu považoval absolutistickú monarchiu (*Leviathan*). Okrem spomínaných autorov často citoval v *Rozprave* aj anglického filozofa Johna Locka, ktorý svojou sociálno-politickou prácou *Dve rozpravy o vláde* inšpiroval všetkých encyklopedistov k boju proti despotizmu a za posvätný charakter vlastníckeho práva.

V prvej časti *Rozpravy* opisuje prirodzený stav, v ktorom sa človek nachádzal ešte pred vznikom spoločnosti. K danej hypotéze sa filozofi uchýľovali s cieľom objasniť pôvod a následne vznik spoločnosti a štátu. Jean-Jacques Rousseau však nechápal funkciu prirodzeného stavu v súlade so svojimi predchodcami. Z hľadiska prívržencov prirodzenoprávneho učenia, predovšetkým Pufendorfa, sú si ľudia rovní v prirodzenom stave. Nijaký človek nie je obdarený mocou nad ostatnými, politická moc nevychádza z prirodzenosti, odráža spoločenské konvenencie, vyplýva zo „zmluvy“, ktorou ľudia, či už dobrovoľne, alebo násilu prenášajú časť svojej nezávislosti na vyvolencov. Škola prirodzeného práva vyvracia doktrínu Božieho zákona „Niet nijakej moci, čo by nepochádzala od Boha“ (*Epištola svätého Pavla*), ktorá pripisuje všetku moc Bohu, a Rousseau prevzal jej učenie.

Samuel von Pufendorf hlásal, že príroda obdarila ľudí rozumom, že sa zámerne spájali a dobrovoľne sa usilovali vymaniť z takého nevyhovujúceho a neludského stavu. John Locke tvrdil, že spoločnosť dokáže človeku zaručiť v rámci prirodzeného stavu určité práva, napríklad vlastnícke právo. Pufendorf svojím chápaním prirodzeného stavu protirečil Hobbesovým tézam o ľudskej racionalite a spoločenskej náklonnosti, vyzdvihoval predovšetkým nenásytnosť a povýšenosť, čo vedie k rivalite medzi ľuďmi. Tak sa vlastne zrodila „prirodzená vojna všetkých proti všetkým“. Zo strachu pred smrťou, vyplývajúceho z permanentného vojnového stavu, ľudia vzájomne uzatvárali zmluvy v prospech vyvolencov a vkladali im do rúk absolútnu moc, lebo niet takého akceptanta, čo by na seba neprevzal nijaké záväzky.

Jean-Jacques Rousseau odmietol obe koncepcie prirodzené-